

KOLAY ANLAŞILIR

YAZI YAZMA TEKNİĞİ

Vehbi BELGİL
Bilim Tarihçisi, yazar

BM yazı "DOCA VE BİLİM dergisinin 3. sayısı (Eylül Ekim 1980)ndan alınmıştır. Yazının salt giriş bölümü çıkarılmış ve kimi eski sözcükler Günümüz Türkçesinde kullanılan karşılıkları ile değiştirilmiştir. Vehbi BELCİL birçok bilim dergisinde ve günlük gazetelerde bilim üzerine yazıları yayımlanmış bir yazarımız, Bu yazısında BELCİL, bilimsel yazılarda gördüğü yazı yazma tekniğiyle ilgili olumsuzlukları ele almıştın Güncelliğini bugün de koruyan bilimsel ymzi yazma sanatı sorunları üç ama başlık altında irdelenmektedir. Yazar, Yöntem, Dil

İ) Yazan

İşıklı Bir Kafa

Bilimsel yazıyı yazacak kimsenin bazı nitelikleri olması zorunludur. Bunların başında kıyskusuz "aydınlık bir kafaya sahip olma" niteliği gelir. Yani, yazarın, yazı yazdığı alanı çok iyi bilmesi gerekir. Yalnız bu alanı değil alanın yan konularını da iyi bilmesi gerekir. LASER ışığını yazacak yazanın Quantum fiziği, hatta Einstein'ın görecelik kuramları hakkında genel bilgisi olması gerekir. Bu bilgi LASER yazısına konmak için değil, yazının daha iyi anlatılması için gereklidir. Çünkü, salt dar bir alanı bilen kimse korkarak yazı yazar, yanlış yapmaktan çekinir, bu da yazının tıkHz, anlaşılmaz, sıkıcı olmasına yol açar.

İşıklı kafa, konusunu çevresiyle bilen kafadır dedik. Örnekle anlatalım. Logaritmayı sadece "Geometrik bir dizinin sayılarının her birinin karşısına gelecek biçimde konmuş matematik bir dizinin sayıları, karşılardaki geometrik, dizi sayılarının logaritmasıdır" biçiminde bilen bir matematikçinin kafası ışıklı bir kafa değildir. $1.000 = 10^3$ ifadesindeki "3" ün 10 tabanı üzerinden LÖÖÖ'nün logaritması olduğunu da bilmesi, hatta logaritma cetvellerindeki sayıların her birinin nasıl bulunduğunu da bilmesi gerekir, bu matematikçinin.

Aydınlık bir kafaya sahip olmak için, yazarın, okudukları, öğrendikleri üzerinde durmadan düşünüp onları kendi yaratan şcasına kendine mal etmesi gerekir.

Bilim yazarı her konuyu kesin olarak bilmek zorunda değildir; araştırma, inceleme yaparak öğrenebilir. Hatta, bugün için bunda zorunluluk vardır.

Çünkü, bütün bilim dallarında hergün yeni yeni buluşlar olmakta, yeni kavramlar, terimler ortaya çıkmaktadır. Yazar bunları iyice anladıktan sonra başkalarına anlatmaya çalışmalıdır.

"İşıklı kafa" konusunun bir başka görüntüsü daha vardır. Bu da, ışıklı bir kafası olan yazarın, salt okuyucuyu aldatmak amacıyla kelime oyunları yapması ve hiçbir değeri olmayan bir adamı değerli gibi göstermeye çalışmasıdır. Bunun için kullanılan yöntem, hiçbir anlamı olmayan yuvarlak kelimelerle adamı övmektir. Örnek verelim: "Zamanının o kadar büyük bir bilginiydi ki kendisine ayaklı kütüphane denirdi. Padişahın bilimsel toplantılarında daima baş köşeye oturtulurdu. Falandan feyz almıştır, falana feyz vermiştir. Bir çok eserleri arasında özellikle... adlı olanı özel bir değer taşır. Öldüğünde cenaze törenine yüzbinlerce kişi katılmıştır. Onun bıraktığı boşluğu kimse dolduramamıştır."

Ne anladınız bütün bu laflardan? Ne yapmış bu adam? Hangi kitabı yazmış? Bu kitaplardan hangi düşünceleriyle bilime katkıda bulunmuş?

Zamanının bütün bilgilerini kafasına doldurmak belki iyi bir şeydir. Ama, bunun hammallıktan, bilgi hammallığından öteye ne anlamı vardır?

Edebiyat tarihlerimizde, Rahmetli Adnan Adıvar'ın "Osmanlı Türklerinde İlim" adlı kitabındayazarlarımız,, bilim adamlarımız hep bu türden metinlerle tanıtılmaktadır.

Bunu yabancı yazarlar da "kültür emperyalizmi" amacıyla daima yapmaktadırlar. Bunlar, her şeyi kendi uluslarından bir bilginin yaptığına okuyucuları inandırmak için hep kaypak

YAZIN

cümleler kullanırlar, örneğin, Nobel hakkında "Nitrogliserin üzerindeki büyük çalışmaları ile..." diye başlayan bir cümle sizde, nitrogliserini Nobclin bulduğu düşüncesini uyandırır. Oysa gerçek tamamen başka türüdür.

Bilim yazarın böyle küçüklüklerden kaçınmalıdır.

Gösterişten kaçınmak

Okuyucunun henüz yabancı olduğu konular üzerinde ilk yazılan yazarların gösterişe kapılarak "konuyu nasıl olsa kimse bilmiyor, ne yazsam okuyucu, anlamamasını, konunun yeniliğinden, güçlüğünden geldiğine yorar" biçiminde düşündükleri çok olur. Siberetik, Ekoloji gibi yeni bilimler hakkında kürsü sahibi kimselerin böyle anlaşılmasız yazılar yazdıklarını çok iyi anımsıyorum.

Bu durum, yazarın, anlamadığı konularda gösteriş yapmasıdır. Bunun tersi, bildiği konularda gösteriş yapmasıdır. Bunlar ne kadar güçlükle anlaşılabilir yazı yazarlarsa o kadar bilgin görüneceklerini sanırlar. Yazılarının bilgin kişilerce bile anlaşılmadığını, güçlükle anlaşıldığını görenek adeta bundan sevinç duyarlar. Hastalıklı bir sevinç.. "Demekki ben bunların hepsinden üstün bir adamım!" sevinci. Fuat Köprülü., bir Tarih Kurumu toplantısında sunduğu böyle bir yazıyı bir fakültede ders kitabı havası içinde okutur, "Hocam anlıyamıyoruz" diyenleri, Himalaya'nın tepesinden bakamışçasına aşağılardı ve küçük görürdü.

Bilim yazarı, en küçük bir ayrıntının bile anlaşılması, iyice anlaşılması için bütün çabasını Jarcamah, bunu yapmayacaksa, yapamayacaksa yazıyı yazmamalıdır. Çünkü böyle anlaşılmaz, güç anlaşılır yazılar okuyucuyu bilim yazısı okumaktan soğutmak biçiminde karşıt yönde bir etki yaratabilir.

Bilim yazılarında gösterişçiliğin başka bir türü de, geniş halk kitlelerinin henüz anlamlarını iyi bilmediği "arı Türkçe" sözcüklerin gereksiz kullanılmasıdır. Düşünsel bir örnekle daha iyi anlatabilirim. İstanbul Barosu Dergisinin 20 küsur yıl önceki sayılarının birinden aldığım şu parçayı birlikte okuyalım:

"Yarkıncı, 1750 sayılı taşınmazın parçalanmamış bir birlikte egelik payım üzerindeki konutla birlikte(X)c sattığında öyle koşutlar bölümünde (a) ile (b) altında (a) ya ve (b) birlikte egelik payının bu kezki egesinin kendi başına yararlanmanın kendi başına bacın borcu olacağı bundan başka (c) altında bunun dışında yararlanma birlikte egelik

çerçevesi için ortaklaşa olacağı, son olarak da el allından (a), (b) (c) (altında) kurulan tölrel ilişği katlandırma diye 750 sayılı taşınmazcı şöyle gamlanacağı bildirilirin iştir."

Bu yazıda yer almış olan sözcüklerin hiçbiri yasalarda yoktur. Eğer bu sözcüklerin yasalardaki asılları kullanı imiş olsaydı yazıyı köylülere varıncaya kadar herkes anlayacaktı.

Dil yoluyla gösterişçiliğin başka bir çok örneklerine Atatürk döneminde rastlanmıştır. Bunlardan birini 12 Temmuz 1980 tarihli Cumhuriyette Mehmed Kemal'in yazdığı "Kuruma İnen Sis" adlı yazıdan aktarıyorum.

"Birgün sofrada otururlarken yeni" sözcükler bulunduğunu söyleyenler çıkıyor. Bilmem neyin yerine bilmem ne gibi, bir alay yeni sözcük. Atalürkhepsini dinliyor. Sonra:

"Bu sözleri" diyor, "birer cümlede kullanın da anlamını daha iyi anlayalım."

Aralarında, yeni sözcüklerle cümleler kurmada en becerili olan, İzmir Valisi Kazım Dirikmiş. Başlıyor çatır çatır yeni sözcüklerle yeni cümleler söylemeye:

"Buyurman lüzemen olmalıdır. Alımsak ışyarlara acımak buduna kıynıçtır."

"Teki bunları bir de eski dilden söyle bakalım."*

Başşüslüne paşam, Amirler adaletli olmalıdır., Rüşvet .alan memurlara: acımak halka zulümdür.¹¹

Atatürk duralıyor, hepsinin yüzüne bakıyor:

"Gitgide birbirimizi anlamaz olduk."

ö geceden sonra, uydurmacılıktan vaz geçiliyor. Kimse "Sözcük, uydurdum" diye gelmiyor., Dilde., anlaşmanın başka bir aşaması başlıyor.

Verdiğimiz örnekler gerçekten de "arı" Türkçe., çünkü sokuyor insanı..

**Bilim yazarın,
en küçük bir
ayrıntının bile
anlaşılması,
iyice anlamlı (ması için
bütün çabasını
harcamalı, bunu
yapmayacaksa,
yapamayacaksa
yazıyı
yazmamalıdır**

öğretme isteği'

Bilim yazarı, bildiğini tam olarak öğretme ateşiyile yanmalıdır. Bunun için, yazdıklarını, gerekirse, yakınlarına okutmalı, bekletip tekrar okumalı, tekrar tekrar yazmalıdır. Çünkü, bilim yazısı bir düşünceyi okuyana anlatmak amacıyla yazılır, edebi yazı gibi zevk vermek amacıyla değil. "Anlayan anlar, anlamayan anlamaz" gibi bir tutum bilim yazarlığı ile bağdaşmaz.

öğretme ateşiyile yazarın bir yazar haritalardan, krokilerden, planlardan, el yapması resimlerden (gravür), grafiklerden, resimlerden yararlanmasını bilmelidir. Örneğin, Zambiya devletinden söz edecek bir yazar, ülkenin Afrika'daki yerini "Doğusundaki Malavi ve Mozambik, Kuzey Doğusunda Tanzanya, kuzeyinde Zaire, güneyinde Zimbabve ve Botsvana, batısında Angola vardır" diye tanımlarsa görevini yapmamış olur. Biri Afrika'nın tamamını, öbürü Zambiya'nın buradaki yerini genel olarak gösteren minik bir haritanın yanına bir de bu ülkenin ayrıntılarını gösterecek biçimde hazırlanmış bir harita konması yazıya büyük netlik verir. Bu konuda bir örneği sunuyorum:

II) Anlaşılır yazı yazmada yöntem

Bilimsel yazı sanatına ait ikinci bölüm "Yöntem" bölümüdür. Bir bilim yazarı ne kadar aydınlık bir kafaya sahip olursa olsun, ne kadar gösterişçilikten uzak olursa olsun, ne kadar öğretme ateşiyile yanarsa yansın, eğer yazısını bazı kurallara göre yazmazsa yine başarılı olamaz. Bu kuralları iki başlık altında inceleyebiliriz: a) Okuma isteği uyandırma b) Plan.

a) okuma isteği uyandırma

Okuyucuda öğrenme, okuma isteği uyandırma kuralı çağdaş pedagojinin ana ilkelerinin başında gelir, yani en öncmlisidir. Burada ideal, yazıyı veya dersi okuyucularla öğrencilerin, adeta nefesleri kesilince okumaları ve dinlemeleridir. Bu ideale en çok yaklaşan yazı veya ders en iyi yazı ve derstir.

Okuma isteği uyan di iman m kimi kuralları şunlardır:

Güncel! konu

Gazetecilikte, dergicilikte bir yazıyı okutmak için en uygun yol güncel konuları ele almaktır. Türkiye'ye papa mı gelmiş? Papa ile ilgili bir yazı günceldir. Böyle bir yazı, sorun güncelken %90-95 kişi tarafından okunabilir. Normal zamanda ise %20-25 kişi tarafından ya okunur, ya okunmaz. Artık eskimiş olan tüp bebeği haberleri az okuyucu bulabilir, ama bu alandaki yeni olaylar, mesela, bir Türk doktorunun bir tüp bebeği

dünyaya getirmesi, olayı yine günceli eşitir.

Güncelleştirilmiş konu

Kimi konular güncel olmamakla birlikte bir ucundan güncelleştirilebilir. "Sümerlerde düğün adetleri" diye bir yazıyı % 19 kişi ya okur, ya okumaz. Ama bu konu "Sümer düğün adetlerinin günümüz Türkiyesi'ndeki görüntüleri" biçiminde yazılsa büyük bir külle tarafından okunabilir. Amerikan LVay ve Havacılık Dairesinde çalışan bilginlerle ilgili bir yazı abes bile bulunabilir. Ama, bu dairenin önemli kademelerinde çalışan bir Türk bilgini ile yapılan bir konuşma büyük ilgi toplar.

Mars gezegeni hakkında insanların ilk günlerden bu yana neler düşündüklerine ilişkin bir yazı, ilginç bir yazı olabilir. Ama, Mars hakkında son elde edilen bilgilerin ışığında Mars'la ilgili düşüncelerin tarihini yazmak çok kişiyi çeker. Burada Fransız filozofa August Comte'un (1798-1853) şu sözünü anımsatmakla yarar vardır: "Bir fikrin iyice anlaşılması için o fikrin tarihini incelemek gerekir."

Quantum kuramı için de durum aynıdır.

İlginç Başlık

Yazının çekiciliği, adından başlatılmalıdır. "Sibernetikte En trop i Sorunu ve Quantum Nazariyesi" adlı bir yazı, çok iyi anlaşılır biçimde yazılmış olsa da okuyucuyu çekmez. Çünkü, Sibernetik, ülkemiz insanların belki %99'unun bilmediği bir konudur. Entropinin, okuyucu tarafından daha da bilinmeyeceği doğaldır. Böyle bir durumda yapılacak şey, herkesin anlayabileceği daha ilginç bir ad bulmaktır. Buna karşı hk "Uzayda Siyah Delikler" ya da "Yutucu uç urumlar"* diye bir ad, okuyucuyu bağlar. Çünkü, okuyucu, sonsuz bir boşluk olduğu bilinen uzayda delik veya uçurumun nasıl mümkün olabileceğini çok merak eder.

İlginç yerden başlama

Rudolf Valentino adlı sessiz film yıldızı hakkındaki yazıya "Şurada doğdu, şöyle büyüdü..." diye başlamak okuyucuyu çekmez. Çünkü Valentino konusu binlerce kez ele alınmış, bayatlatılmış bir konudur. Ama, siz bu konuda okuyucuya ne olursa olsun birşeyler okutmak istiyorsanız konuya artistin doğumundan değil örneğin ölümünden girebilirsiniz.

Örneğin, Valentino adından ne ana başlıkta ne ara başlıklarda hiç söz etmeden, "Tarihin En Büyük Cenaze Töreni" ara başlığı altında bir milyon kişinin katıldığı, binlerce kişinin ezil-

diği, yaralandığı... bir cenaze töreninden söz ederek yazınıza başlayabilirsiniz. Biraz daha ilerde, başka ünlü cenaze törenlerinden, onlara katılmış okulların sayısından onlarda ölen, yaralananların sayısından örnekler verirsiniz. Okuyucu, sözünü ettiğiniz cenaze töreninin gerçekten en büyük tören olduğunu anlar ve bunun kimin için düzenlendiğini merak elmeye başlar. Bu arada, bir yabancının, törenin kimin için yapıldığını sorması telerine kendisine ""Rudy'nin cenaze töreni olduğunun söylendiği belirtilir. Sonra, tören hakkında tamamlayıcı bilgiler verilir. Bir yerde Valentin o'nun bütün yaşamının böyle bir tören içinde geçtiği belirtilerek asıl konuya girilebilir ve artistin yaşamı anlatılabilir. Bu yazıyı okuyucu ilginç, çok ilginç bulabilir.

Burada anlatmak islediğimiz, konuya ilginç yerinden girilmesi gereğidir. Salt adın ilginçliği yeterli deyidir.

Eklenecek bir nokta da, yazının bütün bölümlerinde aynı ilginçliği, sürdürmeklidir.

Jüpiter Gezegeni hakkında yeni edinilen bilgileri verecek bir yazıya "Jüpiter'de Buz Kusan Volkanlar" diye bir ad takmak, sonra da, ilk paragrafta, yine ilginç bir yerden veya bu volkanlardan konuya girmek uygun olur.

Ancak şunu da hemen eklemeliyim ki, konuyu daha çarpıcı duruma getirmek için böyle isimlere, büyük kütleler için yazılmış yazılarda yer vardır. Uzmanlara seslenen bilim dergilerinde buna gerek yoktur. Çünkü, böyle bir derginin okuyucuları, dergide çıkacak bu tür yazıları ne olursa olsun okuyacakları konusunda dergi yönetimi ile hemen hemen sözleşme imzalamış kimseler durumundadırlar.

Anlaşılır yazı yazmada yöntem bahsinin ikinci konusu plan konusudur.

b) Plan

Bir yazının kolay yazılmasının da, kolay anlaşılmasının da sim, mantıksal bir plan içinde düşünülmesi ve yazı im asıdır. O derecedeki, yazarın kafasında derlenip toparlanmış bölümlere ayrı im iş sonra bir sonuca bağlanmış bir yazı "hazır" bir yazı demektir. Bunun gibi, bir kitabın içindekiler bölümünden planının incelenmesi, o kitabın okunmasını kolaylaştırmaya yarar, okuyucu ne öğreneceğini/nasıl öğreneceğini bir anda anlar. İlk gittiğiniz bir kentin sizi nasıl ürküteceğini bir düşünün. Nereye nereden, nasıl gideceksiniz? Kime soracaksınız gideceğiniz yeri? İnsan bir anda dehşete kapılır. Ama kentin planını

eline geçiren bir kimse» o kentin kırk yıllık sakini imiş gibi bir aydınlık içindedir.

Bir konunun bir plan içinde düşünülüp yazılmasının kurallarından bazıları şunlardır: güdücü bir düşünce, bölümlenme, toparlama, kolaydan güce doğru ani al ma, benzetmeler, sonuç.

Gödücü düşünce

Güdücü düşünce, yazının ruhu durumundadır. Her yazı bir amacı gerçekleştirmek için yazılır. Bu amaç, yazı ile anlatılmak istenen asıl konudur. Amaç, örneğin Güneş Kümcmiz'deki gezegenlerin ortak bir özelliğini anlatmaktır: Bunların hepsinin yüzlerinin, çiçekbozduğuna yakalanmışçasına, yuvarlak göktaş çukurlarıyla dolu olması bu özelliklerden bindir, yazar bunu anlatmak istemektedir. Yazı bu düşünce çevresinde geliştirilecektir.

Güdücü düşünce yazının daha ilk paragrafında, ilgi çekecek, merak uyandıracak biçimde okuyucuya tanıtılır. Böylece okuyucu yazıyı okuyup bitirince ne öğreneceğini ana çizgileriyle öğrenmiş olur. Güdücü düşüncenin böyle bütün halde okuyucuya tanıtılmasına Fransızca'da "globalisation" veya "synerclique yöntem" denmektedir.

Yazı güdücü düşüncenin ispatlanmasını kolaylaştıracak bütün unsurları (öğeleri) verecek karşı düşünceleri çürütecektir.

Bölümlenme

Güdücü düşüncenin okuyucuya bütünü ile tanıtılmasından sonra ikinci iş, yazıyı bölümlere ayırmaktır. Bölümlere ayırmak laf olsun, okuyucuyu etkilesin diye değil, yazının kolayca anlaşılmasını sağlamak için yapılır. Bu, demet durumuna getirilmiş dalların hepsini bir arada bükerek kırma olanaksızlığını ortadan kaldırmak için her birini teker teker kırmaya benzetilebilir. 17. yüzyılın Fransız filozofu Descartes (1596-1650) Usu I Hakkında Nutuk adı ile 1637'de yayınladığı kitabında, bölümlenme konusunu şöyle dile gelirmektedir. "Güçlükleri olabildiğince ve çözümlenmeyi kolaylaştıracak biçimde küçük kısımlara bölmek, bunların her birini ayrı inceleyip bir çözüme bağlamak (analiz), sonra bunları yine bir bütün halinde toparlamak (synthèse). (Descartes'm bu yapıtının Sam adı şöyledir: Aklını İyi Bir Biçimde Yönlendirme ve Bilimlerde Gerçeği Arama Metodu Hakkında Nutuk).

Son buluşlar ışığında Ay'ı okuyucularınıza tanıtmak istiyorsunuz. Güdücü düşünce budur yazınız için.

YAZIN

Amacınızı yazının ilk bölümünde açıklıkla ortaya koydunuz ve okuyucunuzun ilgisini uyandırdınız.. Bundan sonra, yapılacak **şey** konuyu bölümlemektir. Örneğin şöyle: Ayın kütle, yoğunluk, büyüklük yönünden Dünya ile karşılaştırılması atmosferi, yüzeyi,, yeraltı, manyetik alanı ma* **denleri**, ısıları..... Ay .hakkındaki son buluşlar¹ bu bölümlemedeki yerlerine oturtulunca uydumuz hakkında tam bir düşünce edinilmiş olur.

Tanımayanlara İstanbul hakkında bilgi rni vermek, istiyorsunuz? Kenti İstanbul, Beyoğlu., Üsküdar., Boğaz, Kadıköy ve Adalar olmak üzere 6 bölüme ayırcağısınız.,. Bunların **her** birini de kendi içinde alt bölümlere ayırcağısınız, her bölümü, iyice anlattıktan sonra yazıyı bir- • sonuca ulaştırcağısınız.

Toparlama

Bölümleme yani. analizden sonraki aşama, bölümlerin tekrar bütün, haline getirilmesidir ki buna sentez» denmektedir.. Bunu, örneğin bir otomobili oluşturan parçaların montajla bir araya getirilerek, otomobil biçimine sokulmasına benzetebiliriz.. Burada şu noktaya dikkati çekmekte yarar vardır: Bölümlemede olsun., toparlamada olsun ölçüyü elden kaçırmamak çok önemlidir. Burada ölçü her bölümün yazıdaki önemi ile orantılı uzunlukla olmalıdır.

İkinci nokta, bölümlemede ağırlığa kaçmamaktır. Aşırı yani gereksiz bölümleme okuyucunun kafasını karıştırır, yazının akıcılığını ortadan kaldırır.

Kolaydan güce doğru anlatıma

Descartes'in sözünü ettiğimiz yapıtında 3. kural, konunun kolaydan güce doğru anlatılması, daha doğru bir deyimle, bilinmeyenin bilinenle açıklanmasıdır. Anlaşılmaz yazılarda çok kez bunun tam tersi yapılmakta, okuyucunun bilmediği şeyler başka bilmediği şeylerle yani bir takım teknik terimlerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Trigonometri bilmeyen bir adama sinüsler kosinüsler, tanjantlar, kotenjantlar yolu ile uzaklık veya dağ yüksekliklerinin nasıl hesaplanacağını öğretilmeye kalkılması gibi.

Benzetmeler

Karışık düşüncelerin iyi anlatılmasında okuyucunun gündelik yaşamındaki deneylerinden bildiği olaylara göndermeler yapmak, güçlüklerin kolayca yenilmesini sağlar, başka bir deyimle, güçlüklerin ilk direncini yener.

Uzaydaki Siyah Dclıklar'in kendi

üzerlerine yığılarak küçülmüş ve yoğunlaşmış büyük yıldızlar olduğunu, bunların, yoğunlaşmaları sonucu çekim güçlerinin, akıl almaz; boyutlara ulaştığını, O kadar ki,, bu çekim, gücünün,, yıldızın ışığını bile bırakmadığını, bunların, bu yüzden, simsiyah göründüklerini ve yakınlarından geçen öbür¹ gök cisimlerini kendilerine çektiklerini..... anlatmak istiyorsunuz diyelim., Güneş büyüklüğündel bir yıldızın ihtiyarlık nedeniyle: kendi üzerine çöküp yoğunlaşmasını kartoplarına benzeterek daha kolaylıkla anlatabiliriz. Çünkü,, yaşamında kartopu yapmamış çok az insan vardır., Kartopu, yapanlar, bir kucak dolusu yumuşak karın avuçlar içinde sıkıştırılarak, yani. kendi içine doğru çökertilerek nasıl taş sertliğine getirildiğini bilirler. Bu. benzetme konunun somutlaştırılmasını sağlar.

Fransız, filozofu Henri **Bergson** (1859-1941) bütün yapıtlarında bu yöntemden, yani benzetmelerden azami, ölçüde yararlanmıştı. Düşünürün yapıtlarının, çok kolay anlaşılmasında ve zevkle okunmasında bu benzetmelerin büyük rolü olmaktadır. Çağdaş pedagojide bu benzetme yöntemine anoloji (analogique) metodu denmektedir.

Sonuç

Yazı kesinlikle bir sonuca bağlanmalıdır. Yukarıdaki Ay konusunu tekrar ele alalım. Okuyucu Ay hakkında tam bir bilgi sahibi olmuştur. Fakat bu bilgiler ne gibi işlere yarayacaktır? Bu bilgiler bize Ay'ın oluşması, evrenin oluşması hakkında bir takım ipuçları vermiş olabilir. İşte sonuç kısmında bunlar belirtilir, mesela Ay'ın Dünya'dan kopmadığını anlaşıldığı Ay madenlerinin işletilebileceği bir çok imalâtın Ay'da daha iyi yapılabileceği..., söylenebilir.

III) Dil sorunu

Anlaşılar yazı yazmada ele alınması gereken konulardan biri de "dil" konusudur. Yazı cümlelerden, cümleler sözcüklerden oluştuğuna göre bunların "anlama" üzerindeki etkileri de incelenmek gerekir.

1) Sözcükler

Bilimsel yazı, bilgi vermek amacıyla yazıldığından fazla söze katlanamayan bir yazıdır. Edebi bir yazıda yazar sağ eli ile sol kulağını gösircir biçimde sözü uzatabilir» bir düşüncüyü birkaç sözcük ile anlatabilir, bu durum yazıya çeşni verebilir. Ama bilimsel yazıda sözcükler anlamı en belirgin biçimde verecek tarzda seçilmelidir. Ancak bu sözümüzden,, yazıyı daha kolay okunur duruma getirmek için, daha açık duruma getirmek

için ata.sozlerin.den,, özdeyişlerden..., şiirlerden parçalar alınmaması anlamı çıkarılmamalıdır.. Bunlara **her** yazıda gerek vardır.. Tabii, ölçüyü aşmamak, gösterişçiliğe kapılmamak koşulu, ile..

Dar anlamlı Sözcükler

Sözcüklerin seçilişinde dikkat, edilecek nokta, mümkün olduğu kadar "Dar anlamlı*" sözcükler kullanmaktır. "Canlı" sözcüğü son derece: geniş anlamlıdır, çünkü yeryüzündeki, bütün bitkilerle hayvanları içine alır. "Hayvan" sözcüğü: biraz .daha dar anlamlıdır, •çünkü, sadece hayvanları belirtir, bitkileri dışarda bırakır., "Kuş"da anlam biraz daha daralmıştır. "Serçe" en dar anlamlıdır. Kit'a, ülke,, kent,, il, ilçe, köy sözcükleri de gittikçe daralan anlamlarda, sözcüklerdir., Ama,, örneğin •"Hacılar" köyü., "Zeyniler" köyü en dar anlamı olan sözcüklerdir. Çünkü tek bir şeyi anlatırlar. "Zeyniler" deyinice akla yalnız, o *koy* gelir.

Terimler

Tabii, sözcükler içinde en iyileri "terim*"lerdir. Bunların, tanımları herkesçe bilindir.. Üçgen* daire, sinüs..., gibi sözcükler anlam darlığı bakımından en iyi sözcüklerdir. Hatta "üçgen "in ,, anlamını eşkenar, ikizkenar.... gibi daha da daraltabiliriz.

Bu noktada şunu da hatırlatmakta yarar vardır: Sözlerimiz, geniş anlamlı kelimelerle savaş açılması, onların, hiç kullanılmaması biçiminde yorumlanmamalıdır. Her sözcüğün yerine göre kullanılması .gerekir; kimi hallerde "kuş", kimi hallerde "serçe" demek gerekir., Fransız, bilim, adamı Pascal (1623-1.662) bu. fikri şu. özdeyişle çok iyi anlatmıştır: ""Yerine göre: Paris'e bazan Paris., bazan da Fransa'nın, başkenti"" denir.,

"Gecekondü." sözcüğü. "ev" sözcüğünden iyidir. Bir .kimse için "Gecekondü yaptırmış" dediğimiz zantfan o kimsenin hem sosyal durumunu» hem de evinin biçimini belirlemiş oluruz..

İdeal, tek düşüncüyü tek sözcükle anlatmaktır" demiştik.. Fakat, yazının sıkıcılığını gidermek için, kimi zamanlar aynı şey başka sözcüklerle de anlatılır: Bir' yazıda, hep Ay dememek için hazan "uydumuz" sözcüğü kullanılır. Arka arkaya, hep "Türkiye" dememek için. bazan "ülkemiz", hazan "memle.ketim.iz" sözcükleri kullanılır.

"Dar anlamlı" sözcüklerin en iyileri "teknik **terimler**dir" dedik. Uzmanlara • seslenen, yazılarda kuşkusuz bunlar kullanılmalıdır. Ama,, **her** kültür düzeyindeki, okuyuculara . seslenen yazılarda terimler¹ ya çok az kullanılmalı, ya. da .kullanılırken yanlarına

kısaca anlamları parantez içinde yazılmalıdır.

Katkısız sözcükler

Sözcüklerin kullanılmasında dikkat edilecek bir nokta "anlama katkısız sözcüklerin hiç kullanılmamasıdır. "Yapılan istatistiklere göre" sözünde "yapılan" sözcüğü gereksizdir, çünkü anlama katkıda bulunmamaktadır. "İstatistiklere göre" sözü daha iyidir. "Biçiminde konuşmuş tur" yerine "Demidir" kullanılmalıdır.

Bunun gibi "Başbakan, kendisiyle konuşan bir muhabirimize bu konuda şunları söylemiştir" cümlesindeki "kendisiyle konuşan bir" sözcükleri anlama katkıda bulunmadıkları için çıkarılmalıdır, çünkü görüşme sözünde "muhabirimize şunları söylemiştir" düşüncesi zaten vardır.

Ünlü bir yazarımızın bir yazı sının ilk paragrafındaki şu sözler de gereksizdir: "Bir yerden bir yere giderken küçük istasyonların önünde duran trenler..." cümlesindeki "Bir yerden bir yere giderken" tamamen gereksizdir, "önünde" sözcüğü gereksizdir. "Küçük istasyonlarda duran trenler" cümlesi düşüncüyü yeterince anlatmaktadır.

Bu alışkanlığı edinmek için çok deney ve çok düşünme gereklidir.

2) Cümleler; Mantıksal dizi

Yazıda cümlelerle ilgili en önemli konu "mantıksal dizi"dir. Bundan amaç sözcüklerin, anlam karışıklığı yaratmayacak biçimde dizilmesidir. Bunun klasik örneği olan: "Oku baban gibi cahil kalma" cümlesi: 1) Baban gibi oku ve 2) baban gibi cahil kalma gibi iki anlama gelebilir; bu yüzden açık değildir. Fakat "Baban gibi cahil kalma oku" Ve "Baban gibi oku cahil kalma" cümleleri tek bir şey anlattıklarından, amaca göre bunların salt biri kullanılmalıdır. Anlam ayrımına yazı işaretlerine, mesela virgüle pek güvenmemelidir. Virgül unutulabilir. Örnekli olan, yazı işaretsiz anlaşılabilir biçimde sağlam cümle yapmaktır. "Şahıslarında, öğretmen olmak için gerekli koşulları birleştirilenler..." cümlesinde virgölün unutulması "şahıslarında öğretmen olmak gibi" anlamsız bir cümle çıkarır ortaya. Ama "öğretmen olmak için gerekli koşulları şahıslarında birleştirilenler..." cümlesi işaretsiz daha iyi anlaşılır.

"Seksüel doyumuzluk içindeki bir kasaba doktorunun karısının, aşkı ve heyecanı evlilik dışı ilişkilerde araması..." cümlesinde bozukluk vardır. Çünkü seksüel doyumuzluk içinde olanın kim

olduğu anlaşılamamaktadır. Ama "Bir kasaba doktorunun seksüel doyumuzluk içindeki karısı..." cümlesi, anlam karışıklığı yaratmayacak biçimde açık, aydınlık bir cümledir.

"Çalışma bakanı A. Gazetesinde kendisine ait bir telefonun bir petrol şirketi bürosunda bulunduğu yolundaki haberi doğrulamıştır" cümlesi kafa karıştıran bir cümledir. Ama bu cümle "Çalışma bakanı, kendisine ait bir telefonun bir petrol şirketi bürosunda bulunduğu yolunda A. Gazetesinde çıkan bir haberi doğrulamıştır" cümlesi hiçbir karışıklığa meydan vermeyecek bir açıklıktadır.

Fiillerle anlatma

Cümle kurarken göz önünde bulundurulması gereken başka bir nokta da Türkçe'nin Fransızca gibi "isimlerle" değil "fiillerle" düşünce anlatan bir dil olduğunun hiç akıldan çıkarılmamasıdır. Bu bakımdan, trafik levhalandaki "Bekleme yapılmaz" cümlesi dilimize uygun değildir. "Beklenmez" fiili yeterince açıktır.

"Açıklamada 1980 programı uyarınca bugüne dek Mısır'a 200 otomobil dışsatımının gerçekleştirildiği belirtilmiştir" cümlesi "1980 programı uyarınca bugüne dek Mısır'a 200 otomobil satıldığı açıklamada belirtilmiştir" biçiminde yazılırsa daha kolay anlaşılır ve gereksiz sözcükleri dışarda bırakır. "Mısır" başka bir ülke olduğu için bu ülkeye satılan her şeyin "dışsatım" olduğu açıktır. Bu yüzden dışsatım yerine "Mısır'a satılmıştır" cümlesi daha net anlamlıdır. "Dışsatım gerçekleştirilmiştir" düşüncesini "satılmıştır" fiili daha belirgin biçimde vermektedir.

"Parasal olanaklarını birleştirerek köylerine su getirmişlerdir" cümlesi yerine "Aralarında para toplayarak köylerine su gelinmişlerdir" cümlesi dilimizin yapısına daha uygundur. Bunun gibi "izin isteminde bulunmuştur" cümlesi "isimle" düşünce anlattığından dilimizin yapısına aykırı düşer. Bunun yerine "izin istemiştir" cümlesi kullanılmalıdır.

Uzun cümleden kaçınız

Türkçemiz, yapısı bakımından uzun cümleyle katlanamayan bir dildir. Çünkü başka dillerdeki cümleleri uzatmaya yarayan sözcükler dilimizde yoktur. Bunun dışında, günümüz insanının, bir cümleyi iyice anlamak için dakikalar kaybetmeye tahammülü yoktur. Bu yüzden, bugün, bütün dünyada mümkün olduğu kadar kısa cümlelerle söz anlatılmaktadır. Haşim'in şu cümlesine

bakınız: "Çocukluğumda hayalime gösterdiği yeni bir cihan manzarası ile gah beni gsy-ü tahayyül içinde bırakan, gah asabıma verdiği raşelerin tesiriyle gözlerimi zevkten yaşartan Fransızca bir şiir mecmuasını geçen gün elimle alınca acı bir hayret, sonsuz bir teessür içinde kaldım." cümlesini anlamak için epeyce bir zaman harcamak gerekiyor. Oysa "Çocukken çok heyecanla, gözlerim yaşarak okuduğum Fransızca bir şiir kitabını" cümlesi aynı düşüncüyü daha açık ve bir okuyuşta anlaşılacak biçimde vermektedir.

Amacı açıklıkla ortaya koyunuz

Kafasında açıklık bulunmayan bir yazar, yukarıda açıklanan kurallara da tam uy sa bile iyi bir yazı çıkarmış olmayabilir. Yazar, yazısı ile ne yapmak istiyorsa onu açıkça belirtmelidir. Örneğin bir kitabı mı eleştirmek istiyor? önce kitabın bir özeti verilmeli, sonra aksak yanlarını açıklamalı, böylece okuyucuyu da kitabı okumuşesma bilgili duruma getirmeli, ondan sonra da eleştirilerini yapmalı, önerilerini sıralamalıdır. Çok amaçlı bir yazı, hele amaçlar açıklıkla ortaya konmamışsa tatsız, sıkıcı bir yazı olur.

Daha çok, bazı eleştiri yazılarında rastlandığı gibi, yazının anlaşılmasını güçleştiren bir tutum da, anlatılmak isteneni yuvarlak terimlerle ve dolaylı yollarla ifade etmektir. Bu tür yazılarda yazar, kolay anlaşılacak istiyorsa, görüşünün en kısa yoldan belirtmeli medeni cesaret sahibi olmalı, okuyucuyu yormamalıdır.

IV) Sonuç

Buraya kadar yazdıklarımızı hangi anlamda değerlendirmek gerekir. Yani yazımızda verdiğimiz kurallara lam uyulunca kolay anlaşılır yazı yazılabilir mi? Yazılabilir de, yazılamaz da. Kurallara uyulduğunda bir yazının açık olmaması için neden yoktur. Ancak, La Bruyère' in yazımızın baş tarafına aktardığımız sözü burada da geçerlidir: "Saat yapmak nasıl bir sanatsa kitap yazmak da öyle bir sanattır." Bir şey sanal olunca o sanatı ustalıkla yapmak için uzun deneyimlere ihtiyaç vardır. Yemek kitaplarındaki tanımlara göre yemek pişirmek olanaklıdır, böyle bir yemek yenilebilir. Ama salt bu tanımlara göre yemek pişirmek usta aşçı olmak için yeterli değildir. "Her kaşıkçı kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez" atasözümüz çok güzel söylenmiştir. Sapı ortaya getirmek için de ayrıca uzun deneylere gerek vardır. •